

EDEBIYATÇI SİYASETÇİ İLİŞKİSİ

*İhsan SAFİ**

ÖZET

Bu çalışmada edebiyatçı -siyasetçi ilişkisi üzerinde duruldu. İlk önce klâsik Türk edebiyatından konuyla ilgili genel bilgiler verildi. Daha sonra yenileşme devri Türk edebiyatına geçildi. Burada da Tanzimat dönemi Türk edebiyatının birinci nesli olan Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ile yetinildi. Çünkü bu neslin müntesipleri siyasetle iç içe oldukları için edebiyatçı siyasetçi ilişkisini en iyi bunlar göstermekteydi. Ayrıca diğer dönemlerdeki edebiyatçılardan da bahsedilseydi çalışmanın sınırları buna müsaade etmeyecekti.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Edebiyat Sosyolojisi, Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı, Yeni Osmanlılar.

THE RELATION OF LITERARY MAN AND POLITICIAN

ABSTRACT

In this study, the relation between literary man and politician has been examined. At the beginning, a general information related with the topic from classical Turkish literature has been given, and then an examination of the modern literary works has been presented. Since, the first generation of Tanzimat Era mostly lived in a dense socio-political atmosphere, it has clearly shown the relation taking place between literature and the politics of the time. That is why, in this section, Şinasi, Ziya Paşa and Namık Kemal have mostly been dealt with. The literary men of the other periods haven't been included in this study, if it was so, the limits of this study would not be able to handle the exact topic.

Key Words: Turkish literature, literary man, politics, Tanzimat Era, New Ottomans

* Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı,
ihansafi@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Edebiyatçılar ile devletliler, başka bir deyişle padişahlar, vezirler, şeyhülislâmlar, paşalar, şehzadeler gibi devlet erkânı arasında bir diğer deyişle de söz sultanları ile mülk sultanları arasında müspet veya menfi manada bir ilişki hep söz konusu olmuştur.

Şairler, padişahlara ve diğer devlet erkânına çeşitli sebeplerden dolayı kasideler sunmuşlar; bunların karşılığında da caizelere ve başka ihsanlara, atiyelere nail olmuşlardır.

Padişahlar da meşhur şair ve yazarları saraylarına toplamaya çalışmışlar, bunu yapmak için de bazen zor bile kullanmışlardır. Bunda onların sanata olan düşkünlüklerinin yanı sıra saltanatlarını göstermek ve güçlendirmek istemelerinin de etkisi büyüktür.

Böyle bir davranış şüphesiz şairlerin de işine gelmekteydi. Çünkü onların makbul, muteber ve meşhur bir sanatçı sayılmak için başta sultan olmak üzere devlet erkânının himayesine ihtiyaçları vardı. Fakat bundan sanatçıların meşhur ve muteber olmak için bu yolu seçtiklerini ve eserlerini bu amaçla yazdıkların anlamamak gerektir. Çünkü her şair buna mazhar olamamıştır. Sanatçı yönünün, şairliğinin de büyük olması lâzımdır, elbet.¹ Üstelik devlet adamlarının birçoğunun da yalandan övülmeye ihtiyaçları yoktu. Çünkü ekseriyetle büyük fetihler yapmışlar, mühim işler başarmışlardır.

Şairler ve yazarlar siyasîler için önemli hatta vazgeçilmez unsurlardır. Hem isimlerinin baki kalabilmesi için hem de görüşlerinin ve emirlerinin /buyruklarının millet tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için söz sultanlarına ihtiyaçları vardır. Bu yüzden şair ve yazarları sevmişler ve himaye etmişlerdir. İyi edebiyat eğitimi almamış, dili güzel kullanamayan, etrafında edebî bir heyet bulundurmayan liderlerin kalıcı olması, insanları sevk ve idare etmesi, kendi fikirleri etrafında toplaması çok zordur.

Her dönemde olduğu gibi Osmanlı Devleti zamanında da edebiyatçı –devlet adamı ilişkisi olmuştur. Hatta daha üst seviyede olmuştur diyebiliriz.

Osmanlı padişahlarının bir kısmı aynı zamanda divanları da olan şairlerdir. Fatih Sultan Mehmet, II. Beyazıt, Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman bunların başlıcalarındandır. Her birinin büyük hükümdar ve kumandan olduğu ve önemli fetihlere,

¹ Alaattin Karaca, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Sanat/Edebiyat ve Siyasal İktidar”, *Hece Dergisi*, S.90/91/92, Haziran, Temmuz, Ağustos 2004, s.198.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

icraatlara imza attıkları unutulmasın. Böyle olmasına rağmen şiirle uğraşacak kadar da rikkat-i kalp sahibidirler.

Avnî mahlaslı Fatih Sultan Mehmed, devrinde, ilim adamları ve sanatkârları olduğu kadar şairleri de himaye edip korumuştur. İstanbul'un fethi ile saray edebiyatı epey bir güçlendi. Âlimler, sanatkârlar ve şairler burada toplanmaya başladı. İstanbul'da Fatih'in hizmetinde 185 şairin bulunduğu söylenmektedir. 30 şair de ulufe almaktadır. Devrin en büyük şairi Ahmed Paşa, aynı zamanda Fatih'in de hocasıdır.²

Muhibbî mahlaslı Kanunî Sultan Süleyman'ın zamanında, Saray'da yetişenlerin yanı sıra padişahın takdir ve iltifatını kazanarak himayesi altına giren birçok şair vardı. Bunlar arasında Bâkî ve o yetişinceye kadar dönemin en büyük şairi sayılan, padişahın yanından ayırmadığı ve iltifatını esirgemediği Hayali Bey ile Taşlıcalı Yahya Bey'i sayabiliriz.³

Osmanlı padişahlarının şairlere ve yazarlara verdikleri önemi göstermesi açısından burada bir iki misal zikretmek istiyoruz.

Nahcivan Seferi'ne çıkıldığı zaman Fevri, Kanunî Sultan Süleyman'a:

Musahhar oldı hâl-i rûy-ı yâre bagrımun başı

Diyâr-ı Rum Sultânı bu kez alur Kızılbaş

beytini sunar. Sultan da buna mukabil ona 100 altın verir ve musahipleri arasına dâhil ederek sefer müddetince yanında bulundurur.⁴

Adlî mahlaslı Sultan II. Beyazıt; Zâtî'nin bir gazelinde geçen:

Geldi o zühhd libâsını kabâ etdirici

Zâhidâ hırkaya çek başını mânend-i keşef

beytini duyunca "Allah için bakın şuna! Dünyada mana tükendi diyorlar; ant olsun ki mana tükenmez. Dünya mana ile doludur; hüner onu bulmaktır!" diyerek beğenisini gösterir ve Zâtî'ye bir memurluk verilmesini emreder.

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yüzyıllardan beri

² Ahmet Atillâ Şentürk-Ahmet Kartal, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, s.170.

³ Age., s.259.

⁴ Age.

kaside sunulan kişiler, sanatla ilgileri ve kültürleri oranında caize denilen para veya mal türünden bağışlarla şairleri mükâfatlandırmışlardır.⁵

Klâsik edebiyat döneminde menfi manada da edebiyatçı devlet adamı ilişkisi olmuştur.

Bunların içinde şair Nef'î'nin hadisesi en meşhurdur. Hayatı boyunca dört ayrı sultanın saltanatını görmüş bir şair olan Nef'î, onlara ve diğer devlet erkânına yazdığı kasideler yüzünden epey bir caize alarak bunlarla bolluk içerisinde yaşamış ve rahat etmiştir. Fakat dili sayesinde üstelik onun şiirlerini takdir eden ve bolca ihsanlarda bulunan IV. Murad tarafından ölüm fermanı imzalanmak zorunda kalmıştır. Bir rivayete göre saray odunluğunda boğdurulup cesedi denize atılmıştır.⁶

Klâsik dönem Türk edebiyatında, böyle paşalar, vezirler, padişahlar gibi devlet erkânıyla edebiyatçılar arasındaki ilişki hakkında bolca örnek vardır. Burada bu kadar bilgi vermekle yetinip alanımız olan Yeni Türk edebiyatında siyasetçi-edebiyatçı ilişkisine geçmek istiyoruz. Çalışmamızı Tanzimat edebiyatının ilk nesli olan Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ile sınırlandıracağız. Çünkü onların diğer dönem edebiyatçılarına göre ayrı bir özelliği vardır. Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın politik ve sosyal fikirler devri olarak gördüğü- bu devrin edebiyatçılarının Namık Kemal'in deyimiyle "maşuka-i vicdan"ları siyasettir.⁷ Ortak bir özellikleri, iktidara karşı cephe almış olmalarıdır. Yani devletlilerle, siyasîlerle, siyasetle iç içedirler. Böyle olmaları onların hayatlarını etkilediği gibi sanatlarını da etkilemiştir.

Tanzimat'ın birinci nesli kadar olmasa bile onlardan sonra gelen edebiyatçıların da siyasetle ve siyasîlerle ilişkileri olmuştur. Bunların hepsinden bahsetmenin bu makalenin sınırlarını aşacağı aşikârdır.

Şinasi:

Şinasi'nin edebiyatımızın yenileşmesinde önemli bir yeri vardır. Onun yaptıkları bugün aşılmış, şimdi bize çok basit gibi görünüyor olsalar da hatta hiçbir şey ifade etmeseler de dönemi için önemli yeniliklerdi.

⁵ Mehmed Çavuşoğlu, "Kaside", *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S.415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1958, s. 23-27. Geniş bilgi için bu kaynağa bakılmalıdır.

⁶ Metin Akkuş, *Nefî ve Siham-ı Kaza*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 96-103.

⁷ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, 2. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, s.14.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Şinasi'nin edebiyatçılar üzerindeki tesirini göstermesi bakımından Namık Kemal'in, onu nasıl tanıdığını anlattığı hatırasını burada vermek istiyoruz:

“Hangi senede olduğu hatırımda değildir. Fakat zannıma göre 78 sene-i hicriyesinde olacak; bir Ramazan günü kitab aramak için Sultan Bayezid camii avlusundaki sergilere girdim. Elime ta'lik yazı litograf basma ile bir kâğıt parçası tutuşdurdular. Yirmi de para istediler. Parayı verdim, kâğıdı aldım. Üstünde ilâhî unvanını gördüm. Derviş Yunus İlâhisi zannetim. Bununla beraber okumağa başladım. O İlâhî ne idi biliyor musun, ne idi? Beni, yazdığım yazının şimdiki derecesine îsâl etmeğe, milletin lisanını şimdiki hâline getirmeğe sebab-i müstakil olan ilâhî bir İlâhî idi..... nesren yazdığı şeyleri gördüğüm, hattâ beğenmediğim Şinasi'nin ilâhî bir hâkim olduğunu şiirinden anladım. Fakat fikrimi tamamiyle edebiyat arkadaşlarıma anlatamadım. Gittim kendini buldum. Gazetesine muîn oldum.”

Prof. Dr. Mehmet Kaplan, yazısından aldığımız bu metni değerlendirirken şunları söylemektedir:

“Münacaat kendisine tamamiyle yabancı bir yenilik ve güzellik duyurmuş olmalı ki, Kemal bu derece heyecanlanmış bulunsun. Bu heyecan o kadar kuvvetli olmuştur ki, onu âdeta eski hayat merkezinden oynatarak, geleceği çok geniş imkânlarla dolu yeni bir merkeze sürüklemiştir.”⁸

Görüldüğü gibi Şinasi Namık Kemal gibi büyük bir edebiyatçıyı bu şekilde etkileyebilmiş ve edebî anlayışını tamamen değiştirebilmiştir. Diğerlerini söylemeye gerek yoktur.

Şinasi, kendinden sonra gelenlere sadece edebiyatçı yönüyle değil fikir adamı yönüyle de tesir etmiştir. Profesör Ömer Faruk Akün, onu, fikrî ve edebî yeniliğimizin ilk ve tesiri en büyük öncülerinden biri olarak tanıtır.⁹ Bu yüzden Şinasi'yi takip edenler, bir dönem, edebiyatımızı “Şinasi mekteb-i edebîsi” diye de adlandırmışlardır. Yani Şinasi'yi kendilerine hoca olarak kabul edip

⁸ Mehmed Kaplan, “Şinasi'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I**, 2. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s.255.

⁹ Ömer Faruk Akün, “Şinasi”, **İslâm Ansiklopedisi**, 116. cüz, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s.545. Şinasi hakkında bundan sonra vereceğimiz bilgiler için de bu ansiklopedi maddesine bakılmalıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

onun mektebinde okuduklarını, yetiştiklerini söylemişlerdir. Bu bile Şinasi'nin edebiyatımızdaki yerini göstermesi bakımından yeterli bir örnektir.

Şinasi'nin bir de siyasî hayatı vardır. Asıl konumuz o olduğu için burada edebiyat alanında yaptıklarından daha fazla bahsetmeyip siyasîlerle olan ilişkilerinden bahsetmek istiyoruz. (Edebiyatla ilgili yaptıklarına dair geniş bilgiler için bizim burada kullandığımız ve dipnotlarda gösterdiğimiz kaynaklara müracaat edilmelidir.)

Şinasi'nin, dönemin siyasîlerinden Reşid Paşayla bir yakınlığı olmuştur. Reşid Paşa, onu, Avrupa'ya göndermiştir. Paşa'nın tavsiyesiyle Paris'te maliye tahsil etmiştir. Ülkeye dönüşte de Reşid Paşa'nın onu kollaması yani hamiliği devam etmiştir.

Şinasi, Reşid Paşa'dan sonra Ali ve Fuat Paşalar zamanında biraz sıkıntı çekmişse de bu sefer Yusuf Kâmil Paşa onu himayesine almıştır. Bunun üzerine de Ali ve Fuat Paşalar ona dokunmamışlardır. Hatta Fuat Paşa, kendisini daha önce hicvetmesine rağmen Şinasi'yi takdir etmiş, ona karşı hep hürmetkâr davranışlarda bulunmuştur.

Şinasi'nin bu devlet erkânı ile olan ilişkisi içerisinde en meşhuru ise sakalından dolayı görevinden alınmasıdır. Sakalını kasten kestirdiği zannedildiği için memuriyetten uzaklaştırılmış fakat bir cilt hastalığının yayılmasını önlemek için böyle yapmak zorunda kaldığı anlaşılınca da tekrar eski görevi kendisine iade edilmiştir.¹⁰ Şinasi'nin azledilmesi, Ali Paşa'nın, iadesi ise Reşid Paşa'nın sadareti zamanında olmuştur.

¹⁰ M. Kaya Bilgegil, **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II Müteferrik Makaleler**, Atatürk Üniversitesi Basımı, Erzurum 1980, s.12-20. Kitaptaki Şinasi'nin konuyla ilgili dilekçesi şöyledir: Fesad-ı demden nâsî geçenlerde yüzümde zuhûr etmiş olan 'ârıza-i cildiyyeye mu'âcele zımında müte'addid etibbâ re'yiyle saç ve sakalımı traş etmeğe mecbûr olmuşdum. O aralık çâkerleri istintâk olunmaksızın ref'-i rütbe ve kat'-ı ma'aşla beraber Meclis-i Ma'ârif âzâlığı me'mûriyetimden ihrâc olunmuşumdur. Etibbâ-i mûmâileyhim taraflarından ibrâz olunan şehâdet-nâmeler vuû'-ı hâlin zarûrete mebnî olduğunu isbâta kâfi olmak hasebiyle takdîme ictisâr kılındı. Eğer bu işin icrâsından evvel ifâde-i hâl ve bu bâbda ruhsat-ı resmiyye istihsâl etmemişimdir deyü ta'rif buyurulacak olsa terbiye-i zimmete muktedir bulunduğumu min-gayr-i haddin beyan ile beraber mukaddemki rütbe ve ma'aş ve me'mûriyet-i âcizânemin 'uhde-i bendegâneme i'ade buyurulmasını 'adâlet-i Seniyyeye iğtiraren istid'a ederim. Her hâlde emr ü ferman hazret-i menlehu'l-emrindir. Bende Şinasi Yapılan tahkikat sonucu Şinasi haklı bulunmuştur ve memuriyeti kendisine iade edilmiştir. Fakat sekiz ay kadar mazul kalmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Şinasi'nin Sultan Abdülmecid ile menfi manada pek bir ilişkisi olmamıştır.¹¹ Asıl muhalefetini, Sultan Abdülaziz zamanında yapmıştır. Kuleli Vak'ası'na onun da adı karışmıştır. Kendisinin bu işin içinde olduğuna dair bir bilgi olmasa da yakın arkadaşı Bekir Efendi, hadisenin içerisinde. Şinasi'nin de bundan haberi mutlaka vardır.

Yine Şinasi'sin *Tasvir-i Efkâr* gazetesini için Sultan V. Murad ve Mustafa Fazıl Paşa'dan yardım aldığı da söylenmektedir. İlk nüshası için Sultan Abdülaziz'in ona 500 altın lira gönderdiği fakat Şinasi'nin bunu kabul etmek istemediği de anlatılır.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ahmed Hamdi Tanpınar, Şinasi'nin doğrudan doğruya hürriyet kelimesini kullanmadığını, hiçbir rejim değişikliği tavsiyesinde bulunmadığını, padişahlık müessesinden de rahatsız olmadığını, sadece zulüm ve esarete hücum ettiğini söyler.¹² Burada Şinasi'nin yaşadığı dönemi de göz önünde bulundurarak henüz bunları söylemenin zamanı olmadığını da belirtelim. O devirde böyle bir harekette bulunmanın pek akıllı bir siyaset olmayacağı aşikârdır. Şinasi, bunun yerine yol açıcılık vazifesini yapmıştır. Ülkeye kanun, adalet, hak hukuk, medeniyet, akıl, siyasî kahramanlık gibi fikirler sokmaya çalışmıştır. Bu da direkt olmasa bile dolaylı olarak yönetime ve sisteme muhalefettir. Başka bir siyasî yol takip etmez.

Şinasi, *Müntehabat-ı eş'ar*'ın başına Reşid Paşa için yazdığı kasidelerini koymasına karşın, Sultan Abdülaziz'e dair bir kaside veya şiir koymamıştır. Hatta onunla ilgili tek bir mısra bile yoktur. Bu, onun siyasî tercihini de göstermektedir.

¹¹ Şinasi, Sultan Abdülmecid'e kaside yazmamıştır ama birkaç şiirinde ondan bahsetmiştir. Mehmed Kaplan bunların "Marş"ı ile "tahminen 1268'de Paris'te basılmış olan Tasvir-i hümayun etrafına yazıldı" diye kaydettiği dört beyitlik bir şiiri ve "Kadir gecesi kandil ile resm olunmak için" kaleme aldığı iki beyitlik bir medhiyeden ibaret olduğunu, söyler. Kaplan, a.y., s.263. Bunlar bile Şinasi'nin Sultan Abdülmecid ile arasının iyi olduğunu, ona karşı olmadığını gösterir. Çünkü "Medhiyye"sinde: "Cihan bir levha gûya resm-i adl anda heyûlâdır / Zamanında buna Abdülmecid Han sûret-ârâdır" diyerek onu methediyordu, "Marş"ında ise ona "Abdülmecid Han çok yaşa!" diyordu. Fakat Mustafa Reşid Paşaya yazdığı 1274 tarihli kasidesinde söylediği: "Bir ıtık-nâmedir insana senin kanûnun / Bildirir haddini sultana senin kanûnun" beyti bu hükmümüzde biraz dikkatli olmamızı gerektiriyor. Aslında Şinasi'nin bu tek beyti bile onun muhalif tarafını göstermeğe yeterlidir. Devri için cesaretle söylenmiş çok büyük bir sözdür.

¹² Ahmed Hamdi Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 5. bs., Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982, s.200.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Profesör Ömer Faruk Akün, Şinasi'nin Reşid Paşa'ya yazdığı kasidelerinin, içindeki muhtelif fikir ve imalar ile devri için çok hissedilir siyasî bir aksülâmel ifade ettiklerini söyler. Akün'e göre Şinasi, bu şiirleri, siyasî imalarından bir kısmını çıkarıp bazı kelimelerinin ise yerlerini boş bırakmak suretiyle bastırılmışsa da yaptığı tasarruflar, devrin edebiyat ve siyaset mahfillerince bilinmekteydi.¹³ Dolayısıyla padişahın da bunlardan haberi vardı.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Şinasi'nin yeni Türk edebiyatının büyüklere en az dalkavukluk eden şahsiyeti olduğunu söyler. Ayrıca Kaplan, Şinasi'nin mahiyet itibarıyla Babîâlî'ye muhalif ilk gayriresmî Türkçe gazeteyi kurmasını da onun karakterini belirten bir hadise olarak görür. Mehmet Kaplan'a göre Şinasi: gerek padişahlara kaside takdim etmeyişi ve gerekse de tek başına çıkardığı gazetesi ile Divan edebiyatının, Saray'a ve Hükûmet'e bağlanma geleneğini kıran ilk Türk edebiyatçısıdır.¹⁴

Şinasi, padişahlara kaside yazmayı sadece Reşid Paşaya yazmıştır. O da Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Midhat Paşayı tutması gibi Reşid Paşayı tutmuştur. Memleketi kurtaracak adam olarak onu görmüştür. Mehmet Kaplan'ın deyimiyle: "Reşid Paşayı kendi inandığı fikirleri tatbik eden bir insan olarak yüceltmıştır." Bu yüzden Şinasi'nin muhalefet tarafını, Reşid Paşa ile olan ilişkisinde aramak lâzımdır.

Yine Şinasi'nin gazeteciliği de bu siyasî hayatı bakımından üzerinde durulması gereken başka bir konudur.

Tasvir-i Efkâr'ın intişarından bir yıl sonra Sultan Abdülaziz, Şinasi'nin, Meclis-i Maarif'ten çıkarılmasını ister. Sebep de Şinasi'nin memur olmasına rağmen devamlı surette devlet işlerini tenkit etmesidir. Ömer Faruk Akün, gazetede Şinasi'nin böyle bir yazısına rastlamadığını belirterek, bunların Maarif Nezaretinin neşrettirmedikleri olabileceğini söyler. Akün ayrıca, Gordlevski'nin, Şinasi'nin doğrudan doğruya *Tasvir-i Efkâr*'a yazmadığı meseleleri *Courrier d'Orient* gazetesine Fransızca olarak yazıp sonra oradan iktibas ediyormuş gibi kendi gazetesinde bahis mevzuu ettiği bilgisini de incelemesinde naklederek adı geçen yazıların bunlar olabileceğini de ilâve eder.¹⁵ İktibas ettiği bu yazılar Şinasi'ye ait olmasalar bile gazetesinde böyle yazılara yer vermesi Şinasi'nin onları sahiplendiğini de gösterir.

¹³ Akün, a.y., s.550.

¹⁴ Mehmet Kaplan, age., s.263.

¹⁵ Akün, a.y., s.550

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Son olarak siyasî hayatını göstermesi bakımından Şinasi'nin Paris'e kaçması meselesinden de bahsetmek istiyoruz.

Şinasi, *Tasvir-i Efkar*'ı, Namık Kemal'e bırakarak Paris'e kaçar. Ebüzziya Tevfik, onun, arkadaşı Said Sermedî'nin Ali Paşaya karşı hazırladığı bir suikastın meydana çıkarılması üzerine, hükûmetçe takibata uğramak korkusu ile kaçtığını söyler. Elimizde bunun doğruluğu ile ilgili bir bilgi yoktur ama Şinasi'nin arkadaşlarının kimler ve ne zihniyette olduklarını göstermesi bakımından da bu söylenenler çok önemlidir.

Şinasi, Paris'teyken de Mustafa Fazıl Paşadan yardım almıştır. Ayrıca onun Paris'e kaçışıyla Paşa'nın Paris'e gidişi arasında da bir paralellik vardır. Yine Namık Kemal ve arkadaşları Paris'e kaçtıklarında da Mustafa Fazıl Paşa onları Şinasi'ye göndermiştir. Şinasi de onların yerleşmesine yardımcı olmuştur. Bu bilgiler de Şinasi'nin muhalif tarafını göstermektedir. Sultan Abdülaziz'e karşı olanlarla hep bir ilişki içerisinde.

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın da Şinasi ile ilgili bir hatırası vardır.¹⁶ Hâmid, arkadaşlarıyla Beyoğlu'nda Cafe Flamme'ye gittiklerinde ilk defa olarak orada Şinasi'yi gördüğünü ve arkadaşı Refik Beyin kendisini ona takdim ettiğini söyler. Fakat Şinasi sazencelerle meşgul olduğundan onlara pek ehemmiyet vermemiştir. Hâmid, Şinasi'ye, Ziya Paşa'nın *Rüya*'sından bahseder. Bunu da Şinasi'nin onlarla aynı fikirde olduğunu bildiği için yapmıştır. Şinasi bir tepki vermez. Sadece: "Evet, artık İstanbul'u rüyada görürler", der.

Bu anlatılanların bizim için iki önemi vardır. Birincisi Hâmid'in de Şinasi'nin "Yeni Osmanlılar"la aynı görüşte olduğunu söylemesi, ikincisi de Şinasi'nin ruh hâlinin nasıl olduğudur.

Namık Kemal de Şinasi'nin "Yeni Osmanlılar"ın lideri olduğunu söyler. Fakat bu fiilî olmasa bile fikrî bir liderliktir.¹⁷

Şinasi Paris'te bulunduğu müddetçe "Yeni Osmanlılar"dan kimse ile görüşmez. Sultan V. Murad ile olan münasebetini de toptan keser. Bunun sebebi olarak da onun ümitsizliğe düşmesini gösterebiliriz. Çünkü Hâmid'e söylediği: "Artık İstanbul'u rüyada görürler." sözünden bu ümitsizliğini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Ya da Hâmid'in Sultan II. Abdülhamid'e bir daha edebiyatla uğraşmayacağına dair söz vermesi gibi o da Said Sermedî

¹⁶ Abdülhak Hâmid Tarhan, **Hatıralar**, Hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994, s.92.

¹⁷ Akün, a.y.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

hadisesinden sonra bir daha siyasetle uğraşmayacağına dair hükûmete söz vermiş olabilir.¹⁸ Zaten Namık Kemal de Said Sermedî hadisesinin hükûmetçe örtbas edildiğini söylemişti. Bu örtbas edilmenin içinde Şinasi de olabilir.

Ziya Paşa:

Ziya Paşa, baştan beri siyasetin içinde olmuş ve devlet erkânı ile epey bir ilişkide bulunmuştur. Bunda siyaset adamı olmasının da büyük etkisi vardır.

Ziya Paşa'nın siyasîlerle olan ilişkilerine geçmeden önce resmî görevleri hakkında biraz bilgi vermek istiyoruz.

Ziya Paşa, ilk olarak 1856 yılında Mustafa Reşid Paşanın aracılık etmesi ile Saray'a alındı ve Mâbeyn-i Hümâyûn beşinci kâtibi oldu. 1861 yılında Saray'dan uzaklaştırılmak maksadıyla Zabtiye Müsteşarlığına tayin edildi. On üç gün sonra da Atina sefiri oldu. Fakat Yunanistan ihtilâl çalkantıları içinde olduğu için buraya gitmedi, istifa etti. Bunun üzerine Kıbrıs Mutasarrıflığına tayin edildi. Paşa unvanını, bu görevindeyken aldı. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye Azalığına seçilmesi üzerine İstanbul'a döndü. Beş ay sonra da Bosna Müfettişliğine tayin edildi. Azledileceğini anlayınca istifa etti. 1863 yılında Amasya Mutasarrıfı oldu. Burada başarılı işler yaptı. Daha sonra Canik Mutasarrıflığına tayin edildi. Fakat buraya gitmek üzereyken soruşturmaya uğradı ve İstanbul'a geri döndü. Yeniden Meclis-i Vâlâ üyeliğine getirildi. Çeşitli sebepler üzerine Ali Paşa ile arası açıldı ve İstanbul'dan uzaklaştırılması için Kıbrıs Mutasarrıflığına tayin edildi. Havasının kendisine ve ailesine yaramadığı bahanesini ileri sürerek affını istedi. Bu isteği kabul edilip Rodos Mutasarrıflığına tayin edilmek üzereyken Namık Kemal ile birlikte yurt dışına kaçtı.¹⁹

Böylelikle Ziya Paşa, siyaset ve siyasîler yüzünden ülkeden kaçmak zorunda kaldı.

Bir kasidesinde;

Bir başka çare kalmadı tahlîs-i cân için

Terk-i diyara eyledim âhir azîmeti

¹⁸ Namık Kemal'in, Ekrem'e yazdığı ve Şinasi'nin gazetesine muharrirlik etmemesini istediği mektubunda sebep olarak da onun artık Babıâli'ye teslim olduğunu sandığını söylemesi, (bkz. Tanpınar, s.348) bu düşüncemizi doğrular mahiyettedir.

¹⁹ Bu bilgiler ve bundan sonrakiler için bk. Önder Göçgün, **Ziya Paşanın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

dediği gibi yurdu terk ediş sebebinin Ali Paşa'nın kininden ve düşmanlığından canını kurtarmak için olduğunu söyler.

Yurt dışında iken Mustafa Fazıl Paşa'nın himayesine girerek hükümet aleyhine çalıştı. Sultan Abdülaziz'in Paris'e gelmesi üzerine buradan ayrılmak zorunda kaldı. Namık Kemal ile birlikte Londra'ya gitti. Sultan Abdülaziz Londra'ya gelince, kendisini Avrupa'ya kaçmaya zorlayan sebepleri sıralayarak padişaha "Arz-ı Hâl" adlı bir şiir takdim etti.

Ziya Paşa da "Yeni Osmanlılar"ın içinde bulunarak hükümete karşı cephe aldı. *Hürriyet* gazetesinde Tanzimat'ı, yabancılara verilen imtiyazları, maarif sistemini vesaire tenkit etti. Ali ve Fuad Paşalara da çattı.

Mustafa Fazıl Paşa onu desteklemiştir. Onun desteği bitince Ziya Paşa bayağı bir sıkıntı çekti. Bu sıkıntı Ali Paşa zamanında olmuştur. Onun ölümüyle İstanbul'a geri döndü. İcra Cemiyeti Reisliğine tayin edildi. Daha sonra bu görevinden azledildi. Büyük bir malî sıkıntı içine düştü. Sultan V. Murad'ın tahta geçişine kadar bu sıkıntı devam etti. Bir ara Mabeyn Başkâtipliğine getirildi fakat Sadrazam Mütercim Rüşdü Paşanın şiddetli muhalefeti ile ertesi gün bu görevinden azledildi. Padişah, kendisini, on beş bin kuruş maaşla açık bulunan Maarif Müsteşarlığına tayin etti.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından sonra Suriye Valiliğine tayin edildi. Fakat burada da yaranamadı. Hakkında yapılan şikâyetler üzerine görevinden alınarak Konya Valiliğine atandı. Konya'da da aynı şey oldu ve uğraştığı insanların marifetiyle görevinden alındı. Adana valiliğine atandı. Kısa bir süre sonra da vefat etti.

Görüldüğü gibi Ziya Paşa da hep siyasetin içinde olmuştur. Padişahlarla o kadar olmasa bile daha çok diğer devlet erkânı ile başı derte olmuştur. Bu yüzden Ziya Paşa çok sıkıntılar çekmiştir. Yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Valilik yaptığı yerlerde de dürüstlüğü ve başarılı çalışmaları yüzünden çıkarlarına ters düştüğü kişiler tarafından türlü türlü entrikalarla bu görevlerinden birkaç kere azlettirildi.

Ziya Paşa'nın şiirlerinde bu siyasî hayatının ve hayal kırıklığının birçok örneği vardır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyimiyle Ziya Paşa, kendisini heccav sayar ve hayatî davası addettiği düşmanları ile ve kinleriyle

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

meşgul olur.²⁰ Eserlerinde bunlarla ilgili bolca örnekler vardır.

Zafername adlı eseriyle Ali Paşa'yı hicveder. Buna yazdığı zeyilde de dönemin devlet adamları hakkında söylemediğini bırakmaz. Bu hücumlardan sadece Midhat Paşa ve biraz da Ahmed Vefik Paşa nasibini almamıştır. Ziya Paşa en ağır olarak Mütercim Rüşdü Paşa'yı hicvetmiştir. Bu yüzden Hariciye Nazırlığını kaybeder.²¹

Ziya Paşa'nın padişahlarla da ilişkisi olmuştur. Sultan Abdülmecid'e *Çatana Muharebesi'nde Asakir-i mansure-i şahâne'nin muzaffer oldukları'na dair tarihle Sivastopol Fethine Tarih* manzumelerini yazmıştır. Sultan Abdülaziz için de çeşitli zamanlarda birçok manzume yazmıştır. Basılmış kitaplarında bunlardan otuz üçü yer almaktadır. Hepsinde de onu övmüştür.²² Sultan Abdülaziz'le arası başlangıçta iyidir fakat sonradan bozulmuştur. Onun hal'i için uğraşmıştır. Başından beri bu hadisenin içinde bulunmuştur. Sultan II. Abdülhamid bunu bildiği için Ziya Paşa'ya iyi davranmamıştır. Onu Saray'dan ve İstanbul'dan uzaklaştırmıştır.

Burada son olarak, bir daha, yukarıda anlattıklarımızı özetlemesi ve Ziya Paşa'nın bu muhalif tarafını, hayatını, mücadelesini göstermesi bakımından Kaya Bilgegil'in incelemeleri sonucunda elde ettiği bilgilerden konumuzla ilgili olanlarını kısaltarak vermek istiyoruz. Geniş bilgi için bu kaynağa başvurulmalıdır.

Sultan Abdülaziz padişah olduktan sonra Ziya Paşa sunduğu kasidelerle onun yakınlığını, sevgisini kazandı. Bu yakınlık kendisinin yükselme hırsını kamçıladi. Saray içinde bulunan bazı şahısların da kıskançlığını uyandırdı. Sadrazam Ali Paşayı yetersiz gördü. Her fırsatta onu tenkit etti. Sultan Abdülaziz'e onun yerine Fuad Paşa'nın getirilmesini bile teklif edebilmiştir. Bunda başarılı da olur. Fuad Paşa sadrazam olur. Ali ve Fuad Paşalar el ele vererek onu önce Padişah'ın gözünden düşürdüler, sonra da saraydan uzaklaştırılmasını sağladılar. Bir daha padişah çevresine girememesi için de her imkânı kullandılar. Bundan sonra Ziya Paşa başına gelen her kötülüğü artık Ali Paşadan bilmiştir. Onun ömür boyu sürecek olan Ali Paşa düşmanlığı böylece başlamış oldu.

²⁰ Tanpınar, age., s.324.

²¹ Tanpınar, s.327.

²² M. Kaya Bilgegil, *Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma*, I. Cilt, 2.bs., Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s.27.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Ziya Paşanın Ali Paşa ile olan düşmanlığı onun memuriyet hayatı üzerinde çok tesirli oldu. Hasımları onun padişahla karşılaşır eski itibarını kazanmasını önlemek için her türlü çareye başvurdular. Ona sık sık memuriyet değiştirttiler. Bazen bir memuriyette 15 gün kalabildiği dahi görüldü. Azli için uğraştılar. Aleyhindeki şikâyetleri körüklediler. Taşrada bulunduğu sırada tedavi için dahi İstanbul'a dönmesine izin vermediler.²³

Kaya Bilgegil Ziya Paşanın Avrupa'dan döndükten sonraki hayatını da şöyle hulasa eder: Ziya Paşa Türkiye'ye hürriyet ve meşrutiyeti getirmek için Avrupa'da mücadeleye girişmiş, sıkıntılara düşmüş; hayal kırıklıklarına uğramış, vatan döndükten sonra bir müddet menkub (itibarını kaybetmiş, mevkiinden düşmüş) kalmış; Kanûn-ı esası'yi hazırlayan komisyonda çalışmış; İstanbul halkı tarafından mebus adayı gösterilmek istenmiş; padişahın muvafakat etmemesi üzerine Suriye Valiliğine gönderilmiş, Konya, Adana Valiliklerinde bulunmuş; kendisine irtikâb (Rüşvet alma, yeme) isnat edilmiş fakat öldüğü zaman üzerinde bir lira üç mecediye parası bulunmuştur.²⁴

Namık Kemal:

Prof. Dr. Ömer Faruk Akün Namık Kemal'in siyasî mücadelesi hakkında şunları söylemektedir:

“Uğruna mücadele ettiği demokrasi ve hürriyet davası onda sadece bir düşünce hâlinde kalmayıp, hayatının istikametini değiştirmiş, mihnetler ile dolu bir macera olmuştur. Bu davaya atıldığından beri, ömrü gurbet ve menfalarda geçen Namık Kemal cemiyetimize hayatını bir dava için harcayan fikir kahramanı örneğini vermiştir.”²⁵

İşte Namık Kemal'in böyle bir siyasî hayatı olmuştur. Onun bu hayatını ve siyasîlerle olan ilişkisini ana hatlarıyla şu şekilde verebiliriz.

Dedesinin Sofya kaymakamlığı sırasında “Dasitan-ı Sofya” adlı uzun bir manzume ile müftüsünden başlayarak, Sofya'nın tanınmış simalarını ve devlet memurlarını hicveder. (Dedesinin yerine buraya tayin olunan Edhem Paşa'yı da bir kıt'a ile hicvetmiştir).

²³ Bilgegil, s.72-75.

²⁴ Bilgegil, s.309.

²⁵ Ömer Faruk Akün, “Nâmık Kemal”, **İslâm Ansiklopedisi**, 90. cüz, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, s.71. Namık Kemal'le ilgili burada vereceğimiz bilgiler için bu maddeye bakılmalıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

İstanbul'a geldiğinde bir kaside ile Mustafa Reşid Paşa'ya başvurdu ve İstanbul sokaklarında eli boş dolaştığını söyleyerek ondan memuriyet istedi.

İstanbul'un yangınlardan kurtarılması mevzuunda yazdığı makale takdir uyandırarak, sadrazam Ali Paşa tarafından rütbesi terfi ettirildi.

Tepebaşı gazinolarında söylenen Türk aleyhtarı Rumca şarkılara dair yazdığı şiddetli yazılar hükûmet ile arasında gerginliğe sebep oldu.

Namık Kemal bu yazıları yazdığı zaman "Yeni Osmanlılar" adlı cemiyetin de üyesiydi. Burada Sultan V. Murad ile yakından dost olmuş, Sultan II. Abdülhamid ile de tanışmıştır.

Siyasî faaliyetleri yüzünden hükûmet onun hakkında tedbir almak zorunda kaldı. Erzurum'a vali muavinliğine tayin edildi. Fakat Namık Kemal Avrupa'ya kaçtı. (Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti üzerine buraya gitmiştir.) Avrupa'da iken faaliyetlerine devam etti. *Muhbir*'de Ali Suavi ile araları açılınca *Hürriyet* gazetesini çıkarmağa başladı. Burada Babıâli'ye karşı açıktan açığa ve şiddetli bir siyasî mücadeleye atıldı. Meşrutî idare istedi. Ziya Paşa ile düştüğü görüş ayrılığı üzerine *Hürriyet*'ten ayrıldı.

İstanbul'a dönmesi için yazı yazmaması şart koşulduğundan Ali Paşa'nın hayatta olduğu müddetçe yazı yazmadı.

Mahmud Nedim Paşa'nın sadaretinde ilan edilen umumî af üzerine yurda dönenlerle birlikte bir gazete çıkarmak istedi fakat buna müsaade edilmeyince *İbret* gazetesini kiraladı. *İbret*, Namık Kemal'in en geniş faaliyet gösterdiği gazete oldu. Hidiv İsmail Paşa'nın emellerine hizmet eden *Hakayık-ül-vekeyi* gazetesini ile giriştiği münakaşa ve Midhat Paşa'nın Bağdat valiliğinden istifası hakkında çıkarılan dedikodulara karşı kaleme aldığı "Garaz Marazdır" adlı makalesi yüzünden, gazete kapatıldı. Namık Kemal İstanbul'dan uzaklaştırılmak düşüncesiyle Gelibolu mutasarrıflığına tayin olundu. Mahmud Nedim Paşa'nın azli üzerine buraya gitme işini erteledi. Fakat Midhat Paşa'nın tavsiyesi üzerine buraya gitti. Üç ay sonra da azledildi.

Dönüşünde daha şiddetli bir şekilde hükûmeti tenkit etti. Gazetesi bir ay müddetle kapatıldı. *Vatan yahut Silistre* adlı tiyatro eserinin sahnelenmesinden sonra halk büyük teveccüh göstererek nümayişler yapınca gazetesi tekrar kapatıldı.

Sultan V. Murad ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunan Namık Kemal, *Vatan yahut Silistre*'nin ikinci temsilinden bir gün

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

sonra tutuklandı. Muzır neşriyatta bulunmak suçu ile kalebent olarak Magosa'ya sürgün edildi. Fakat sürgünden sonra da temsiller devam edince asıl suçunun bu olmadığı Sultan V. Murad'la olan ilişkisi olduğu ortaya çıktı.

Sultan V. Murad'ın tahta çıkması üzerine hakkında af çıktı ve İstanbul'a döndü. Fakat Sultan V. Murad'ın aklını oynatmış olduğunu görünce büyük hayal kırıklığına uğradı. Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkması üzerine mühim vazifelere getirildi. Kanûn-ı esâsiyi hazırlamak için kurulmuş bulunan heyete aza tayin edildi.

Fakat bu fazla sürmedi. Sultan II. Abdülhamid onu tutuklattı. 5 ay hapis yattı. Akdeniz adalarının birinde oturması şartı ile serbest bırakıldı. Bunun üzerine Namık Kemal Midilli'ye gitti. İki buçuk yıl sonra buraya mutasarrıf tayin olundu.

Belli bir süreden sonra Saray ile arası düzeldi. Çeşitli rütbe ve nişanlar aldı.

Midilli'de yedi sene dört ay kadar kaldı. Fakat oradaki Rumların entrikaları yüzünden Rodos'a naklolundu. Buradan Sakız'a geçti ve orada da vefat etti.

KAYNAKÇA

AKKUŞ Metin, **Nefi ve Siham-ı Kaza**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

AKÜN Ömer Faruk, "Nâmık Kemal", **İslâm Ansiklopedisi**, 90. cüz, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, s.71.

AKÜN Ömer Faruk, "Şinasi", **İslâm Ansiklopedisi**, 116. cüz, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s.545.

BİLGEGİL M. Kaya, **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II Müteferrik Makaleler**, Atatürk Üniversitesi Basımı, Erzurum 1980, 507 s.

BİLGEGİL M. Kaya, **Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma**, I. Cilt, 2.bs., Sevinç Matbaası, Ankara 1979.

ÇAVUŞOĞLU Mehmed, "Kaside", **Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)**, S.415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1958, s. 23-27.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

GÖÇGÜN Önder, **Ziya Paşanın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

KAPLAN Mehmed, “Şinasi’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I**, 2. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

KAPLAN Mehmet, **Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser**, 2. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 1987.

KARACA Alaattin, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Sanat/Edebiyat ve Siyasal İktidar”, **Hece Dergisi**, S.90/91/92, Haziran, Temmuz, Ağustos 2004, s.198.

ŞENTÜRK Ahmet Atillâ ve KARTAL Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.

TANPINAR Ahmed Hamdi, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 5. bs., Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982.

TARHAN Abdülhak Hâmid, **Hatıralar**, Hzl. İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*